

Художественная парадигма эпохи украинского Ренессанса

В статье исследуется художественная парадигма эпохи украинского Ренессанса. Подчеркивается, что литература конца XV-XVI веков, написанная на латинском языке украинскими авторами, является литературным наследием Украины. Акцентируется внимание на специфике мировоззрения и идейно-тематического спектра национального Ренессанса как культурно-исторической эпохи.

Ключевые слова: художественная парадигма, эпоха Ренессанса, литература, написанная на латинском языке, идейно-тематический спектр, культурно-историческая эпоха.

УДК 821.162.1-4 Ч.Мілош

Довжок Т.В., к.філол.н., асист.,
Институт філології КНУ імені Тараса Шевченка

ЛЮДИНА І КУЛЬТУРА НА МАНІВЦЯХ ІСТОРІЇ: ПАНОРАМА ХХ СТОЛІТТЯ В ЕСЕЇСТИЦІ ЧЕСЛАВА МІЛОША

На матеріалі вибраних есе і текстів до періодики, опублікованих у період 1932-2003 рр., стаття висвітлює еволюцію літературно-філософського світогляду Чеслава Мілоша (1911-2004), його погляди на культуру і літературну творчість у контексті глобальних цивілізаційних змін ХХ ст., з особливою увагою до проблем деперсоналізації, відчуження, утилітаризму і розуміння ідеї поступу у сучасному світі, а також на тлі характерних для польської спільноти комплексів і стереотипів.

Ключові слова: есе, публіцистика, глобалізація, цивілізаційні процеси, масова культура, матеріальне, Інший, польськість.

Чеслав Мілош прожив унікально довге творче життя: почавши інтерпретувати світ у слові ще на учнівській лаві, він до останніх своїх років і днів, які збіглися з початком третього тисячоліття, невпинно, невтомно писав. Видана незадовго до смерті письменника остання прижиттєва книга – «Про подорожі в часі» (2004) – завершила ціложиттєвий цикл роздумів про природу часу, людське проминання і вічність. Ч.Мілош є автором понад п'ятдесяті книг, відомий як поет і перекладач, причому нечасто пригадують, що Нобелівську премію йому було присуджено у першу чергу за переклад «Давидових псалмів». У той же час, живо реагуючи на швидкоплинні цивілізаційні процеси своєї доби, Ч.Мілош був невтомним публіцистом і есеїстом,

хоча в приватних інтерв'ю не раз згадував, що до суспільно-політичних тем звертався неохоче, буквально під пресингом обставин і оточення. В одній з розмов поет зізнався А.Ф'ютові, що свою найгучнішу «антирадянську» книгу «Поневолений розум» (1953) він написав лише у відповідь на очікування польської еміграційної і західної спільноти [14].

Оскільки есе й статті Ч. Мілоша ніколи не писалися на замовлення, коли «платять за сухі тези і кількість знаків» [8, с. 292], їм властива помітна неозброєним оком «непричесаність», вільний політ асоціацій, звідки й жанровий синкретизм: це завжди тексти літературно-філософсько-соціологічні, часом з перевагою котрогось чинника. Адже літературу Ч.Мілош ніколи не бачив як виключно продукт словесної творчості, він розумів її у тому сенсі, який нині акцентують представники літературознавчої антропології і «культурної теорії літератури»: «Література – не текст про культуру, а текст самої культури» (Р.Нич) [16, с.45]. Поет визнавав: «Я використовую її [літературу – Т.Д.] як *pars pro toto*, приписуючи їй значення сукупності символів, що полегшують розуміння того культурного цілого, яким я прошитий» [3, с.204].

«Література, тобто голос однієї людини, яка промовляє до іншої людини» [10, с. 277], - так розумів словесність Ч.Мілош, адже, як уважав, «писане слово апелює не до якихось абстрактних витворів, як от нації, суспільства чи маси, ні, одна особа промовляє з певною метою до іншої особи» [8, с. 294]. Тому й публіцистика Ч.Мілоша глибоко особистісна, відверта в оцінках, а водночас пронизана автоіронією, нерідко – й викривальною самокритикою. Найвідоміші, резонансні книги-есе Ч.Мілоша – «Поневолений розум», написаний одразу по виїзді до США 1953 року, та «Родинна Європа», опублікована у видавництві Літературного Інституту в Парижі 1959 року. Наприкінці минулого століття теплий відгук у читачів здобули «Придорожній песик» (1997) та «Абетки Чеслава Мілоша» (1997-98). Водночас численні публікації в паризькій «Культурі», англomовні й польськомовні статті у європейських і американських часописах, передмови і коментарі, відкриті і приватні листи, доповіді й промови, писані протягом усього життя, становлять невід'ємний коментар і до творчості поета, і до глобальних цивілізаційних змін, що відбувалися в Європі і на планеті протягом цілого ХХ століття. 2011 року видавництво «Дух і Літера» у книзі «Велике князівство літератури» опублікувало вибрані есе Ч.Мілоша, написані у період 1932-2003 рр. Видання цінне тим, що вміщені в ньому найяскравіші зразки есеїстики і публіцистики досить повно відображають етапи формування світогляду письменника протягом усього життя.

У численних есе і статтях Ч.Мілоша, які створювалися в часових рамках поміж здобуттям Польщею незалежності 1918 року і її вступом до ЄС (хро-

нологія є досить символічною), цікаво простежити неприховану еволюцію поглядів митця – від майже войовничого марксисту й лівацтва до зваженої критичності щодо будь-яких тоталізуючих форм мислення, стереотипів та ідеологічних міфологій. Помітні також зміни у самому характері поета: від гострого юнацького радикалізму і непримиренності – до звичаю ставити відкриті питання, піддавати сумніву очевидні твердження, запрошувати до дискусії, аніж нав'язувати власний погляд. Анджей Франашек, біограф Ч. Мілоша, який більше десяти років присвятив створенню життєпису митця, сказав у телеінтерв'ю дуже просто: «Життя Чеслава Мілоша – це історія XX століття». І тут немає тіні перебільшення. Його доля і духовна еволюція, відображені у текстах, можуть послужити прототипом для знакового героя минулого віку.

Есе і статті, в яких історичним тлом є віленські роки поета, період міжвоєнного двадцятиліття («До Томаса Венцлови» (1978), «Взаємні порахунки» (1964), «Антисемітизм у Польщі» (1957), «Сенс регіоналізму» (1932), «Ла Комб» (1958), «Втрачені місця», тексти з книги «Родинна Європа» (1959)), дають живе уявлення про складні процеси, що відбувалися у тогочасній молодій польській державі. Образ цей далекий від патетики і засліплення ново здобутою незалежністю, адже Ч. Мілош має перевагу бачити справи з перспективи Іншого і від самих початків цю Іншість декларує. Напівлитовець, народжений у селі Шетейни на Віленщині, вихований у багатокультурному середовищі, попри свою польськокомовність не ідентифікувався вповні з польським – тоді непримиренно націоналістичним – середовищем литовської столиці, а тому визнає: «...гнітюче тоді для мене почуття якоїсь непевності» не дозволяло «чудово почуватися у шкурі мешканців польського Вільна» [4, с. 87]. Маючи тонку систему почувань, письменник чудово усвідомлював складність, конфліктність, але й багатство і творчий потенціал ареалу помежів'я культур. Недарма у французькому перекладі назва автобіографічної книжки «Родинна Європа» звучить як «Інша Європа», і саме їй судилося потрапити до «серця пітьми XX століття» [7, с. 15].

Знаменно, що у довоєнний період, коли реальністю були так звані «польські креси», Ч. Мілош не підпав під зачудування ані пропагованої Ю.Пілсудським федералістичної ідеї, ані так званої «кресової» культури. Нині, на початку XXI століття, стало модним доточувати «кресову» проблематику до постколоніальних студій і розвінчувати польську культурну експансію на західноукраїнських, білоруських і литовських землях. Натомість, Ч. Мілош уже майже сто років тому писав про фальшування в офіційному державному дискурсі поняття регіоналізму, котрий виглядає радше «тенденцією до екзотизму» (термінологія сучасного постколоніалізму – sic!), про мі-

фологізовану в соціології і літературознавстві «тутешність», котра насправді є лише дозованою й прихованою пігулкою польської культури в Литві і Білорусі; про хвалену «культуру кол. Князівства Литовського», яка є сурогатом польського домінування [13, с. 52]. «Національно невизначеним тубільцям запропоновано злуду», - пише Ч. Мілош, і саме у таких термінах нині висловлюється дослідниця російського колоніального дискурсу Ева Томпсон, авторка відомої праці «Трубадури імперії. Російська література і колоніалізм» [17].

Сутність Іншого породила в Ч. Мілошеві антидот на різного роду зашореність, дидактизм, фальшиві цінності, патетику зверхності і схилення перед ідолами будь-якого походження. Тому він завжди помічатиме те, що сховане під поверхнею красномовства і високих ідей, аби відшукати суперечливе людське начало, відкрите до розвитку й пізнання, не заглушене ілюзорними ідеалами. Саме в цьому слід шукати джерел «алергії на польськість» [8, с. 302], яку поет неприховано визнає і повсякчас підкреслює в публіцистиці. Подібне розуміння і погляд ззовні на «польську провінцію» був властивий ще хіба лиш В.Гомбровичу, з яким Мілош полемізував усе життя, але яким і щиро захоплювався. «Польськість» Ч.Мілош ясно бачить як спадкову неспроможність подолати пиху і егоїзм, засліпленість національними ідеалами на шкоду чисто людській солідарності, як бар'єр до універсального розуміння людської природи й джерел поступу цивілізації [3, с. 175-220].

Водному зесе Ч.Мілош пригадує з цього приводу слова Ц.К.Норвіда, котрий писав, що у полякові поляк є велетнем, а людина – недомірком [3, с. 190]. Тож у розмислі про людину і світ для поляка повсякчас постає перешкодою злощасна «польська проблема» [8, с. 297], тобто «мученицько-месіанський рефлекс» [8, с. 307], який виливається у «недолугість у вирішенні проблем загальнолюдських» [3, с. 193]. Адже, як пише поет, «не можна безкарно впродовж тривалого часу вважати себе Христом серед націй» [3, с. 201]. Патріотизм – це та чеснота, яка у даному випадку перетворюється на свою протилежність [8, с. 310]. І саме такий «патріотизм» став перешкодою у гармонійному розвитку Польщі міжвоєнного двадцятиліття, призвів до дискримінації національних меншин, міжетнічних конфліктів, і можливо, посередньо спричинився до вересневої трагедії 1939 року. В алегоричному й гротескному вияві подібні рефлексії ми знаходимо також у текстах В.Гомбровича, передусім у його «Транс-Атлантику». Роздуми про зацикленість на мученицько-месіанському минулому нації і пов'язану з цим цивілізаційну неспроможність здаються нам досить повчальними і для України.

В есеїстиці Ч.Мілош повсякчас порушує саме ті універсальні проблеми, які найчастіше приховуються за заслоною «польського комплексу» (див. ро-

ман Т.Конвіцького «Польський комплекс» (1977)). У його текстах невпинно звучить тривога щодо шляхів розвитку сучасної цивілізації, майбутнього людини як виду і розумної істоти, її місця на планеті Земля і в світобудові. Очевидним для Ч.Мілоша є «спустошення людської природи за допомогою творинь людських розуму й рук, які починають панувати над творцем, відбираючи в нього дедалі більшу частку його людяності» [3, с. 189]. В есе «Лист до захисників культури» (1936), «Розважаючи про ссавця» (1955), «Про цензуру» (1969) поет ставить під сумнів саму вартість людського розвитку, яка виражається в сучасному розумінні прогресу (нині «сучасне» можна взяти в лапки, адже філософська парадигма початку ХХІ ст. зазнала значної трансформації у зв'язку з екологічною проблематикою). Вважається, як реферує Ч.Мілош, що минулі цивілізації були лише підґрунтям до видатного поступу людини у досконале майбутнє, тимчасом культури минулого, як вважає митець, могли бути набагато ближчими до розуміння людської природи і її місця в універсумі, коли людина почувалася затишно у навколишньому світі, приязному і гармонізованому з усім живим. Філософські доктрини, які віщують «смерть Бога», а пізніше, у мистецтві, проголошують «смерть автора», на думку письменника, призводять до розпачливої самотності людини у світі мертвої форми і матеріальних речей, адже тепер «отетеріла людина [...] не завдячує своїх атрибутів жодному божеству», не маючи жодних етичних віх і авторитетів, вона «зауважує, що окрім неї у всесвіті нікого немає» [12, с. 121-129].

У своїх нарисах Ч.Мілош не раз розмірковує над тим, якими засобами протягом ХІХ і ХХ століття культивується віра в автономну велич людини і її інтелекту, якою мірою «чин – дія» переважає «слово – рефлексію». Міркування поета витоками сягають філософії Ц.К.Норвіда, який у відомому вірші «До сучасників» писав про безсилля спільноти, де «każdy-czyn za wcześnie wschodzi, ale - książka-każda... za późno» / «кожен-подвиг народжується зарано, але – книжка-кожна - запізно» [переклад – Т.Д.]. Через це, на думку Ч.Мілоша, щораз більш очевидно стає «духовна поразка Європи, яка експортує у світ свою антитрансцендентну філософію» [12, с. 131], а відтак поволі «вимір вічності слабне» [12, с. 132], відбувається «розпорошення самої людської субстанції» [12, с. 133].

Ч.Мілош, немовби продовжуючи рефлексію Е. Фромма над питанням «Мати чи бути?», пише так: «Однак розрив зв'язків між людиною та її природою внаслідок опанування людини речами, які набувають власної волі та енергії, мірою того, як людина волю й енергію втрачає, тобто, звертаючись до фахового жаргону, алієнація через реіфікацію, не обмежується тріумфом матеріальних об'єктів. Об'єкти, які існують у свідомості (мій Бог, моя партія,

моя церква тощо), можуть не менш успішно спустошити людину, адже що багатше вона їх прикрашає, то убогішою залишається сама» [3, с. 189]. Це твердження, висловлене піввіку тому, глибоко відображає актуальний стан «зубожіння» людського індивіда, щораз більше позбавленого «приватного простору» не лише у соціумі, але і у внутрішньому світі, підпорядкованому стереотипам масової свідомості.

«Не можна звести людину до участі в історії», - вважає Ч. Мілош, адже «історія не дає нам етичних орієнтирів» [12, с. 133]. Історія є лише суб'єктивно сприйнятою колізією подій, а поет – як той, хто «не є звідси» і має завдання «перетворити свій досвід у дивовижний реєстр і занести туди, звідки прийшов» [15, с. 32], споглядає на світ з перспективи майбутнього цілого людства. Зважаючи на жакливі трагедії геноцидів ХХ ст., він, на жаль, бачить, що «космічну перспективу було повністю відкинута, а найкраще було б увявити собі Землю як корабель, на якому пасажери вбивають одне одного, збайдужілі до стихії моря» [12, с. 127].

Водночас у глобалізованому світі, де окремі людські самотності розпачливо шукають самовираження, культура починає нагадувати «синкретичний гармидер», в якому витвори культури різних епох формують еkleктичну колекцію. Варто пригадати, що Ч. Мілош досить критично ставився до формістських тенденцій у сучасній культурі, вважаючи, що «остання фортеця т.зв. публічної моралі впала, коли було оголошено загальну згоду на недоторканність мистецького твору, тобто тезу, що дозволено показувати будь-що у словах, просторових формах, лініях і кольорах, якщо мета є мистецькою» [11, с. 164]. Згодом поділ на т.зв. мистецькі й немистецькі твори став абсолютно розмитим, а культурою єдино заволодів ринок – технічний апарат, що витворює мову – усну, писемну, візуальну – і перемелює для власного вжитку усе: добре і зле, тріумфи і трагедії. «Апокаліптична або революційна справа пожвавлює ринок, а якби її забракло, то слід було б її винайти з комерційною метою», - влучно коментує письменник маніпуляторську сутність сучасних форм слово- і образотворчості. - «Відчутне на дотик, матеріальне обходиться без ідей, їх заступила всюдисуща потреба», - такий діагноз він ставить сучасній масовій культурі [11, с. 168].

Ще 1969 року Ч. Мілош зауважував, що саме медії, тобто мова – те, що невіддільне від мислення, – є двигуном економіки, адже вони постійно за допомогою реклами формулюють нові потреби. Тому масова культура стає фактично боротьбою за увагу та гроші. Телебачення відкриває нам певним чином сформовані образи, безкінечно помножені, продумано сильні у своєму впливові на свідомість, левова частка яких демонструє відвертий жах нашого існування на Землі. Тож «знання про певні похмурі сторінки людської

природи вже не є справою лише безпосередніх учасників подій» [11, с. 171], - констатує письменник, адже потворність і жорстокість відкриваються нам неприховано й цілодобово, без паузи на глибше переживання трагедії окремих людських доль. Відтак, за Ч. Мілошем, «світ ударяє нас як утілений нерозум, як твір якогось гігантського божевільного мозку [...] Якщо ми здатні співчувати, але водночас безсилі щось змінити, то живемо в розпачливому роздратуванні» [11, с. 172].

У такий спосіб письменник описує джерела (вживаючи модного, але точного слівця) фрустрації нашого віку, внутрішньої невдоволеності, розщеплення особистості, загубленості серед собі подібних. Пригадаймо, що у тридцять роки ХХ ст. Мартін Бубер писав про поступову втрату людиною свого органічного місця у світі, про прогресуючу бездомність, коли ми втрачаємо не лише дім, але і зв'язки у спільноті [1, с. 45-46]. Саме вигнання, з аллюзією до «Нестерпної легкості буття» М. Кундери, Ч. Мілош в одному з есе визначив як хронічну хворобу ХХ століття [9]. Не секрет, що віртуальна комунікація – постсучасний вид алієнації – стає хворобою нового тисячоліття, і важливо, що наймолодша польська література талановито висвітлює цю проблематику (Д. Масловська «Любий, я повбивала наших котів» (2012)). Нездатні відкритися на Іншого і прийняти його у всій повноті й недосконалої, сегментуючи нашу соціальну реальність, ми, за Ю. Кристеву, стаємо самі собі чужі [2].

У листі до Є. Анджеевського, написаному 1942 р., у найтяжчі часи ХХ ст., Ч. Мілош артикулює одвічні істини, до яких повертаємося (плекаймо надію!) ми, люди нового тисячоліття, усвідомлюючи примарність спільного майбутнього у світі відчуження і споживацтва. «Наважуся зізнатися, що я не є послідовником жодної так званої ідеї. – пише Ч. Мілош. – Я прагну одного – бути людиною. Зерно мудрості й етичного сенсу – міра яку забули й відкинули, аж доки не згоріли багатства, не впали столиці, а людина знову, повернута до своєї первісної наготи, не зрозуміла, що лише цим і відрізняється від тварини. І ця міра є, мабуть, не тільки моїм уділом» [5, с. 383-384].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бубер М. Проблема человека. – К.: В-во «Ника-Центр», «Вист-С», 1998. – 96 с.
2. Кристева Ю. Самі собі чужі / Юлія Кристева. – К.: Основи, 2004. – 262 с.
3. Мілош Ч. Взаємні порахунки // Велике князівство літератури : Вибрані есеї / Чеслав Мілош. – К.: Дух і літера, 2011. – Розд.: Людина в ХХ столітті. – С. 175-220.
4. Мілош Ч. Втрачені місця // Велике князівство літератури : Вибрані есеї / Чеслав Мілош. – К.: Дух і літера, 2011. – Розд.: Вільнянин – поляк - європеець. – С. 83-102.
5. Мілош Ч. Лист до Єжи Анджеевського // Велике князівство літератури : Вибрані есеї / Чеслав Мілош. – К.: Дух і літера, 2011. – Розд.: «...як-от я і ти...». – С. 379-388.
6. Мілош Ч. Лист до

захисників культури // Велике князівство літератури : Вибрані есеї / Чеслав Мілош. – К.: Дух і літера, 2011. – Розд.: Людина в ХХ столітті. – С. 139-148. 7. Мілош Ч. Нобелівська промова // Велике князівство літератури : Вибрані есеї / Чеслав Мілош. – К.: Дух і літера, 2011. – С. 13-26. 8. Мілош Ч. Приватні обов'язки перед польською літературою // Велике князівство літератури : Вибрані есеї / Чеслав Мілош. – К.: Дух і літера, 2011. – Розд.: Письменник у плетиві політики. – С. 291-338. 9. Мілош Ч. Про вигнання // Велике князівство літератури : Вибрані есеї / Чеслав Мілош. – К.: Дух і літера, 2011. – Розд.: Вільнянин – поляк - європеєць. – С. 103-112. 10. Мілош Ч. Про історію польської літератури, вільнодумців і масонів // Велике князівство літератури : Вибрані есеї / Чеслав Мілош. – К.: Дух і літера, 2011. – Розд.: Письменник у плетиві політики. – С. 251-290. 11. Мілош Ч. Про цензуру // Велике князівство літератури : Вибрані есеї / Чеслав Мілош. – К.: Дух і літера, 2011. – Розд.: Людина в ХХ столітті. – С. 163-174. 12. Мілош Ч. Розважаючи про савця // Велике князівство літератури : Вибрані есеї / Чеслав Мілош. – К.: Дух і літера, 2011. – Розд.: Людина в ХХ столітті. – С. 121-138. 13. Мілош Ч. Сене регіоналізму // Велике князівство літератури : Вибрані есеї / Чеслав Мілош. – К.: Дух і літера, 2011. – Розд.: Вільнянин – поляк - європеєць. – С. 51-56. 14. Fiut A. – Noblista w oczach czytelników. Rozmawiał Aleksander Fiut. – Berkley, sierpień, 1986. – Режим доступу: <http://www.milosz.pl/rozmawiali-ze-mna/aleksander-fiut> 15. Miłosz Cz. To / Czesław Miłosz. – Kraków: Znak, 2000. – 103 s. 16. Nycz R. Cztery dyskursy literatury nowoczesnej / Ryszard Nycz // Teksty Drugie. – 2002. – Nr 4. – S. 35-46. 17. Thompson E. Trubadurzy imperium. Literatura rosyjska i kolonializm / Ewa Thompson. – Kraków: Universitas, 2000. – 373 s.

Стаття надійшла до редакції 23.04.13

Довжок Т., асист.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

Человек и культура на задворках истории: панорама ХХ века в эссеистике Чеслава Милоша

На матеріалі вибраних есеї та текстів для періодики, опублікованих в період 1932-2003 гг., стаття освітлює еволюцію літературно-філософського мировоззрення Чеслава Милоша (1911-2004), його взгляды на культуру и литературное творчество в контексте глобальных цивилизационных процессов ХХ в., с особым вниманием к проблемам деперсонализации, отчуждения, утилитаризма и понимания идеи прогресса в современном мире, а также на фоне характерных для польского общества комплексов и стереотипов.

Ключевые слова: *эссе, публицистика, глобализация, цивилизационные процессы, массовая культура, материальное, Другой, «польскость».*

Dovzhok T., Assistant Professor
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

**Man and culture on the crossroads of history:
a 20th century panorama in the essays of Czeslaw Milosz**

The article highlights the evolution of literary and philosophical outlook Czeslaw Milosz (1911-2004), his views on culture and literary works in the context of global changes in civilization of the twentieth century based on the material selected essays and texts to periodicals published during the 1932-2003. Special attention is drawn to the problems of depersonalization, alienation, utilitarianism and understanding of the idea of progress in the modern world with background characteristics for the Polish community complexes and stereotypes.

Keywords: *essays, journalism, globalization, civilization processes, Popular Culture, material world, Other, «polishness».*

УДК 821.133.1.131 П. Модіано

Доценко Н.В., асист.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

**РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ВІЗУАЛЬНОЇ ОБРАЗНОСТІ
У РОМАНАХ ПАТРІКА МОДІАНО**

Стаття присвячена розгляду інтермедіальних стратегій Патріка Модіано, а саме вербальній репрезентації візуальної образності у романах автора. Особлива увага приділена домінації «оптичної» ситуації над сенсомоторною, що зміщує акцент із смислового наповнення на споглядання. Використання автором принципів «візуальних» мистецтв, зокрема кінематографу та фотографії, призводить до створення особливого художнього простору у межах оповіді.

Ключові слова: *візуальний образ, споглядання, час, простір, фоторграфія.*

Характерними рисами сучасного суспільства беззаперечно можна назвати постійну інтенсифікацію життя та інформатизацію. Загальні тенденції культурного та соціального розвитку, пов'язані із зростанням потоку інформації та підвищенням темпу сучасного життя, обумовлюють розвиток сучасного мистецтва. Технологічні удосконалення комунікаційних систем збільшують швидкість та обсяг передачі інформації, що перевантажує свідомість людства. Перцепція оточуючого світу стає мозаїчною [Бутенко 2000, 4]. У масовій культурі починає домінувати «кліпове» сприйняття дійсності, що реалізується через розрізнені аудіовізуальні образи. Їх домінування поступово